

VI. DERS

GADAMER (1900 – 2002)

“De nobis ipsis silemus”
[Kendime ilişkin sessiz kalmayı tercih ediyorum]

Hermenutik söz konusu olduğunda, bireyin kendisine kilitlemiş bir felsefe yerine, felsefenin diyalogsal yapısı ön plana çıkmaktadır. Schleiermacher, kutsal metinlerin yorumu ile ilgilenmiş ve yorumlamayı bir yönetime dönüştürmüştür. Farklı hermeneutiklerin yanında genel bir hermeneutik’in de olabileceğini savunmuştur. İnsan bilimlerinin anlaşılmasına ilişkin bir tavır olarak hermeneutik’in kurgulanışı ise Dilthey ile başlamıştır. Tin bilimlerinin yöntemi, doğa bilimlerinden farklı olarak “anlama” üzerine kuruludur. İnsan bilimlerinin epistemolojisi, bu yöntem (metodolojik hermeneutik) ile olanaklıdır. Yönteminde “empati” ve “tarihsellik” ön plandadır. İnsan, yitimli ve tarihsel bir varlıktır. Neden-etki, insan yapıp-etmelerini anlamada yetersizdir. Dilthey’a göre, insanın yapıp-etmeleri aynı zamanda bir yaşam biçimini, yaşam deneyiminin anlamını göstermektedir. Sanat, toplumsal-tarihsel bir gerçekliği de yansıtmaktadır.

Gadamer’e göre, tarihsel deneyimi, geçmişi araştırmak çözümleyici bir etkinlik değildir. Anlama, insanın varoluşunun kökensel durumudur. Dolayısıyla anlama, Dasein’in kendi dışına taşmasıdır ve bu da başka şeylerin anlam kazanmasının olanağını sağlayan açıklıktır. Gadamer de Heidegger’in yaklaşımını benimsemektedir. Ona göre, “anlama ile ilgili çalıştıkça insan, anlayan bir varlık olarak ne olduğunu anlayacak daha iyi bir pozisyon kazanır”.

Gadamer, öncelikle “sanat deneyimi” ve “tarihsel gelenek” ile başlamaktadır. ‘20.yy’da nasıl bir deneyime sahibiz ki yabancılaştık?’ sorusu, yanıt aradığı sorulardan biridir. Aydınlanma’da us ve öz-bilinç’in öne çıkması ile kendi varoluşumuzu anlayacak deneyimlerden uzaklaşmak söz konusu olmuştur. Yapılan, kuru bir refleksiyondur. Bunun sonucunda da ‘Doğru’nun yeri, bilimsel ve kavramsal bilgi ile sınırlandırılmıştır. Gadamer, bu durumu eleştirir ve sanat eserinin de ‘Doğru’yu barındırdığını savunur. Sanat eseri bir ‘gerçeği’ açığa çıkarır. Bu tavırla tarihe ve sanata yeni bir gözle bakılmakta ve ‘Doğru’nun yeri genişletilmektedir. Sanatı anlamak, insanları daha iyi anlamayı ve ‘kendi’nin ne olduğunu daha iyi açıklamayı sağlar. Böylece felsefe, özne-nesne uçurumunu kapatabilecek bir yola girmektedir.

Gadamer'in düşünceleri gündelik yaşamda da somutlaştırılabilecek düşüncelerdir. İnsanın olmak istediği ile o şey olmanın hakikati arasındaki uçurum, gerçekten o şey olduğunda, o süreç bizzat yaşandığında kapanmaktadır. İnsanın olmak istediği, zihnindeki bir ide'dir. "O şey olmak nedir?" deki eksiklikler yüzünden yabancılaşma söz konusu olur. İnsan olmak kavramı ile yaşam deneyimlerinde açığa çıkan insan olma durumu uyuşmamaktadır. O halde, kavram "doğru" oluşturulmalıdır.

Gadamer'e göre, "Doğru", hayatın bütün yaşanmışlığı ile ilgilidir. Estetik bilinç eleştirisi, kökenleri Aydınlanmada olan düşünce biçiminin eleştirisidir. Bu düşünceye göre, estetik bilinç, sanat nesnesi karşısında duyulan hazdır ve başka şeylerden farklıdır. Bu, estetik farklılaşmadır. Duyumsal alana ait bir katkıdır; tümüyle öznel olarak değerlendirilir. Burada sanat ve sanatçı, toplumsal dönüşüme katkı sağlamaz ve estetik bilinç, yeni bir bilgi veremez. Gadamer'e göre ise sanat, deneyim/yaşam dışı bir şey değildir. Yaşam, sanata ilintisiz değildir. Sanat, yaşantının ve deneyimin ürünüdür. Sanatın rolü tek başına duygulara hitap etmek değildir. Aksi yönde bir yaklaşım, sanatsal deneyimi yaşam deneyiminden ayırmaktadır. Sanat deneyimi, sanat yapıtları ve onların tarihlerini anlama çabası ve yeni bir dünya ile karşılaşmaktır. Böylelikle sanat deneyimi izole bir deneyim olmaktan çıkmaktadır. Sanat dünyasına girildiğinde, insan, kendisini ve kendi dünyasını da anlamaya başlar. Kendisini anlama, öteki'yle olan birliktelik ve bütünlük ile ilintilidir. Sanat deneyimi, "öteki" ile karşılaşılana alandır. Sanat deneyimi, "Doğru"yu barındırır; bu bilimsel 'Doğru'dan farklı olsa da ondan aşağı değildir. Bu dünyayı deneyimleyen insan, karşılaştığı dünyayı anlarken kendini de anlar. Sanat, basit bir biçimde öznel değildir; anlama ve karşılaşma ile ilgilidir. Anlama, öznenin nesneden bir şey alması da değildir. Bu deneyim özne-nesne ayırımına dayalı değildir. Bu, öznenin bir dünyaya girmesidir.

"Oyun", içine dahil olunan bir şeydir. Sanat deneyimi de deneyimin bir parçası olmayı, onun içine dahil olmayı gerektirir. "Oyun" ne bir nesnedir ne de bir öznedir. Birbiri arasında gidip gelen bir şeydir. Oyun, özne-nesne ikilemini ortadan kaldırır. Hem oyunu oynayıp hem de oyunu nesneleştirmek olanaklı değildir. Buna bağlı olarak, oyun içerisinde özne de değişir. Her oyunun kuralları ve sınırlamaları vardır. Oyun oynamak, ona dahil olmak, insanın kendisini göstermesi anlamına da gelir. Oyun oynandığında izleyiciler için oyun bir temsildir. Seyircinin olması ve seyirciye açıklık, oyunun kapalılığını gösterir. Oyun, seyirci ile tamamlanır/kapanır. Oyunun anlamlı bir deneyim olarak açığa çıkması, seyircinin varlığı ile olanak kazanır ve tamamlanır. Oyun dünyası, dönüştürülmüş bir dünyadır. Bu dünyada şeylerin nasıl oldukları,

dönüşüm içerisindeki “Doğru” ile anlaşılır. Böylelikle, bilmenin bir çeşit aydınlanma olduğu, bir şeyin bir şey için açığa çıkması olduğu ortaya konulmaktadır. Doğru, bu yolla bizi aydınlatır. Sanat, zamandan ve yaşanmış deneyimlerden koparılamaz.

“Birleşmenin Gücü”, sanat eserinin aynı sanat eseri olarak kendini birçok kez açığa çıkarmasıdır. Kendini aynı formda yineler. Yapılan her şey ne eski ne de yenidir. Her yineleme başka bir deneyimdir. Yineleme, temporal (zamansal/yitimli) bir yapıdadır. Sanat eseri, insanı yaşanmış ya da yaşanacak deneyimlerden koparmaz; insanın deneyim dünyası ile birleşen bir yapıdır. Sanat yapıtı, insanın kendisini hatırlamasında yardımcı olur.

Sanat deneyimi insan ile ilgilidir. Kendi başına bir şeyi temsil etmez. Bu, Gadamer’in estetik bilinç eleştirisi.

Anlamak, bir varoluş kipidir. Bilişsel-epistemik anlamaya karşı argümanlar geliştirmiştir. Epistemolojik uzaklıktan söz eder. Anlama sürecinde özne, anladığı nesneden uzaktır. Anlama, bir-dünyaya ait olmakla ilişkilidir. Anlama, kendini-anlama olarak yorumlanmaktadır.

- 1) Önyargı
- 2) Yorumlayıcı Uzaklık
- 3) Etkin Tarih
- 4) Uygulama
- 5) Sorulaştırma (Sorgulama)

Tarihsel bilinç eleştirisi, anlayan ile anlaşılana arasındaki uzaklığın irdelenmesi ile başlar. Bu uzaklığı bilişsel-kuramsal anlama dayatmaktadır. Tarihsel bilincin anlamı, tarihsel nesnenin dünyasını yeniden oluşturmaktır. Tarihsel bilinç, herhangi bir olayı, onun kaynağının özgün yapısını oluşturarak elde etmektedir. O olayın özgün koşulları yeniden oluşturulur.

Gadamer, bu yapıya iki temel sav ile karşı çıkar. Geçmiş, şimdiki dünyamızda bizle bütünleşmiş biçimde varolur. Tarihsel tinin kökensel doğası geçmişin restore edilmesinde yatmaz; çağdaş dünyada geçmişe ilişkin bir yeniden oluşturma söz konusu değildir. Gadamer, “önyargı” kavramından yola çıkarak, Heidegger’in “anlama” modelinden yararlanır. Dünyada bulunuşumuz ve ona yönelmemiz ile şeyler kendilerini açarken, bu dolayında kendini de

anlamak gerçekleşmektedir. Bu, ontolojik-varoluşsal bir kiptir. Anlamanın önsel yapısını kabul eder. Önsel yapı, her yorumlamanın önceden bir şeye sahip olmasıdır. Herhangi bir şeyi anlamak için ona önceden sahip olmak gerekmektedir. Teorik anlama ise türevseldir. Dünyada bulunuşumuzun kökeninde tematik anlama yoktur; tematik anlama türevseldir. Önceden bir görüye sahip olmak, bu durumu tamamlar. Bir şeye belli bir perspektiften bakılmaktadır. Her yorum, bir önceden kavramaya ve kavramsallaştırmaya dayalıdır.

Kavramsal bir çerçeve ile başlamak söz konusudur. Dünyaya boş bir anlama ile bakılmamakta, önceden bir bakış açısı ve kavram çerçevesi ile bakılmaktadır. Heidegger'deki bu yapı, Gadamer'de “*önyargı*” olarak ele alınır. Nesnel-bilimsel-tematik bakış açısı söz konusu değildir. Akıl, mutlak ve soyut değildir; ve bu yapıyla her şeyi anlayan bir yeti de değildir. Aydınlanma, usa dayanarak, “önyargı”yı temelsiz görmektedir. Gadamer'e göre sadece usa güvenmek ve bu güven üzerinden hareket etmek de bir ‘önyargı’dır. Romantizm, usa karşı bilinçdışını yüceltiyor görünse de, Gadamer'e göre, o da aydınlanmanın bir uzantısıdır. Romantizm, mitik ve kollektif usu ön plana çıkarmaktadır. Aydınlanma ve Romantizm “kusursuz” olarak baktıklarını varsaydıkları için epistemik uzaklığı oluştururlar ve önyargıya karşı dururlar. Gadamer ise ‘önyargı’nın işlevini ön plana çıkarır. Önceden yargılama yoksa, anlama da yoktur. İnsanın anlamasının olanağı, önyargıdan kaynaklanmaktadır.

Aydınlanma, usa dayalı olduğu için geleneği ve otoriteyi reddeder. Kendinden başka bir ölçüğü yoktur. Aydınlanma düşüncesinin temel dayanağı, ‘Doğru’ bilgiye ulaşmayı önyargıların engellediği yönündedir. Gadamer, önyargıların ‘doğru’ olabileceğini savunur. İnsanların egemen olan otoriteye dayanması yanılıcı olabilir; ancak otorite de bilgiye dayalıdır. Otoritenin ‘doğru’ olabileceğini düşünmek, anlamak için başlangıç noktasıdır. Ancak, bu onu mutlak olarak ‘Doğru’ kabul etmek ve onu sorgulamamak anlamına gelmez. Aydınlanma, otorite eleştirisi ile geleneği de yadsır. Gelenek, bireysel usun yadsınması olarak görülmüştür. Oysa Gadamer'e göre, biz geleneğin parçasıyızdır. Geçmiş, gelenek ile şimdileşmiştir. Gelenek, hem sürdürülüp hem de eleştirilebilir. Eleştirilmesi, değişime uğraması anlamına gelir. Bir biçimde, iletişim ile gelenek korunabilir. Tarihsel bilinç, geleneğin yaşayan biçimini oluşturur. Tarihsel bilinç, geçmiş ile geleceğin kesişimidir. Gadamer, geleneğin, önyargının ya da ön-anlamanın anlama için bir olanak sağladığını göstermektedir. Bu, anlamanın eleştirel olmayacağını göstermemektedir.

“*Yorumlayıcı Uzaklık*”, fiziksel bir uzaklık değildir. Tarihsel bilinç, kendisinin de parçası olduğu gelenek tarafından desteklenir. Uzaklık, zamansal bir uzaklıktır. Zamansal

uzaklık, insanın tarihsel olanın bir parçası olmasıdır. Gelenek, bu uzaklık ve yakınlık bağlamında tanıdıklık ya da yabancılık olarak görünebilir. Anlama, tanıdıklık ile yabancılık arasındaki salınım ile olanak kazanır. ‘Doğru anlama’ ile ‘Yanlış anlama’yı birbirinden ayırmak, ilk bakışta olanaklı değildir. Yorumlayıcı uzaklık, önyargıları filtre eder. Süreklilik içerisinde geçmiş, şimdi’de yaşar. Geçmiş, önyargılar ve varsayımlar ile anlamayı yönlendirir. Önyargılar doğal olarak vardır. Süreç içerisinde anlamlar netleşirler. Bir metnin anlamı, onu okuyanlarda tamamlanmaktadır.

Önyargılar ve yorumlayıcı uzaklık [gelenek yoluyla, tanıdık olanla yabancı olan arasındaki salınım] “*etkin tarih*” ile tamamlanır. “Etkin tarih” şunu ifade eder: Bilinç, nesne olarak düşünülen bir tarihten soyutlanacak bir yapı değil, tarihsel olarak biçimlendirilmiş bir yapıdır. İnsan olarak varolmak ya da varoluş, bilinçten daha geniştir. Bilinç, dar ve tematik bir vurgulamadır. Varoluş daha geniştir. Tarihsel oluş, bizi biçimlendirmektedir ve sınırsız-koşulsuz bir bilince sahip değildir. Yitimliyiz ve daima ait olduğumuz bir konum vardır. Varoluşumuzu konumlandıran alanın dışına çıkamayız. Bu nedenle kendi tarihselliğimiz nesnel bir uzaklıkla anlaşılabilir. Sahip olduğumuz konumun aydınlanması tümüyle sonlandırılmaz ve kökende tarihsel olmaktan ötürü kendine ait bilgi tamamlanamaz. “Ufuk (çevrem)” kavramının geleneksel anlamı, görebileceğimiz alandır. Heidegger’de ise bu, kalınacak sınırları anlatmaktadır. Bu sınırlar, kendi konumumuzdan kaçamayacağımızı, fakat ufukumuza değiştirebileceğimizi göstermektedirler. Bu, yakın olanın ötesine taşmaktır. Ufuklar sınırlı olduğundan, tarihsel bilinç başka bir ufka geçebilmenin olanağı olarak açığa çıkar. Yakın olandan uzak olana geçmek söz konusudur. Tarihsel bilinç, geçmişte olup-bitene yaklaşırken konum değiştirmektir. Bu, anlamaya çalıştığımız şeyin ufkuna dahil olmak değil, anlamak için konum değiştirmektir. Bunu tamamlayan “ufukların kesişimi”dir. Bu süreçte eski ve yeni birlikte büyümektedir. “*Uygulama*”, hermeneutik’in üç alanından biridir: anlama – yorumlama – uygulama. Legal –hukuki- metinler ve teolojik metinlerde uygulama önplandadır. Metinlerin somut bir durumda yeniden yorumlanmaları, uygulamadır. Tarihsel bir metin somut bir durumda yorumlandığında, metin, yorumcusunu sahiplenmektedir. Bu, yorumlamanın temelsiz olmadığını göstermektedir. Metnin anlamı, somut durumda yorumlanmaya çalışılır. Bu, metni yazmak değil, onu yaşayan bir şeye dönüştürmektir. Bu süreçte, yorumcu da sürece dahildir. Yorumcu, yorumun dışında değildir. Bütün anlama, yorumcuların birer yargıç gibi işlev görmesi ile açığa çıkar. Anlama, kendini bu yolla somutlaştırır. Tarihsel bilinç, anlamının bu tür bir uygulaması ile olanak kazanır.

“*Anlamanın sorgulaması*”nda soru, meşru bir soru olmadığına anlama devre dışı kalmaktadır. Anlamayı başlatan, açık-uçlu-soru’dur Anlama sürecini açan soru meşru bir sorudur.

Gadamer, anlamadan ne anlıyor?

- Anlamak, kendini anlamaktır. (Understanding is self-understanding)

Bu, kendi varoluşumuzu özgün gerçekleştirme biçimidir. Anlama, kuramsal, epistemik ya da tematik değildir. Bu anlama, türevsel bir anlamadır. Gadamerci anlamda anlama, bilişsel bir süreç değildir. Bir şeyi daha açık biçimde ‘görmek’tir. Dilthey, “anlama”yı tin bilimlerinin yöntemi olarak görür ve yaşam deneyimlerinin açığa çıkarılması olarak tanımlar. Tin bilimleri, doğa bilimleri gibi kesin bir bilim olacaksa, hermeneutik’e dayanmalıdır. Anlama, bir doktrin olarak görülmektedir. Amaç, metni anlaşılır kılmaktır. Gadamer’de ise anlama, “kılışsal anlama” olarak alınmaktadır.

Kılışsal / Pratik Anlama

